

РЕЦЕНЗІЯ

директорки навчально-наукового інституту неперервної освіти, професорки кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування України, докторки економічних наук, професорки **НЕГОДИ Юлії Володимирівни** на дисертацію **ТИШЕЧКА Андрія Васильовича** на тему: «**Регулювання рибного господарства України в умовах надзвичайних викликів**», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Грунтовне вивчення дисертації, а також представлених матеріалів щодо апробації та практичного впровадження основних результатів наукового дослідження, що виконав Тишечко Андрій Васильович, дозволяє констатувати наступне щодо актуальності, ступеня обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, наукової новизни одержаних результатів, повноти їх викладу в опублікованих працях, а також визначити загальну оцінку проведеного дослідження.

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами. Проблема голоду, пошук напрямів подолання дефіциту поживної білкової їжі та зміни у функціонуванні продовольчих систем залишається основною глобальною загрозою сучасності. За оцінками ООН і ФАО, Ціль сталого розвитку 2 спрямована на подолання голоду, забезпечення продовольчої безпеки, поліпшення харчування та розвиток сталого сільського господарства. Водночас світ і надалі відстає від досягнення запланованих орієнтирів до 2030 року. У 2024 році голод у світі, за оцінкою вчених, переживали близько 673 млн осіб, а високі ціни на продовольство й зниження купівельної спроможності продовжують й надалі обмежувати доступ населення до повноцінного харчування.

У цьому контексті першочергового значення набуває розвиток тих секторів аграрного сектору економіки, які здатні забезпечувати населення доступним і якісним білком, зміцнювати національну продовольчу безпеку та знижувати залежність від зовнішніх поставань. Саме тому рибне господарство слід розглядати не як вузькогалузову сферу, а як елемент сучасної продовольчої системи, який пов'язаний із виконанням завдань Цілі сталого розвитку 2 та ширшого курсу на трансформацію продовольчих систем. ФАО ООН наголошує, що досягнення цілей у сфері подолання голоду потребує більш сталих і справедливих продовольчих систем, а водні продовольчі ресурси й рибне господарство є важливими складовими зазначених перетворень. За таких умов дисертація, присвячена регулюванню рибного господарства України в умовах надзвичайних викликів, є актуальною, оскільки орієнтована на пошук науково обґрунтованих механізмів підвищення результативності галузі, зміцнення її керованості та посилення внеску у продовольче забезпечення держави. Її значення полягає в тому, що запропоновані автором підходи до вдосконалення галузевого регулювання, цифровізації управління, збереження сировинної бази та адаптації рибного господарства до надзвичайних викликів об'єктивно впливають

на вирішення ширшого завдання щодо підвищення здатності країни забезпечувати населення вітчизняною рибною продукцією, зміцнювати продовольчу безпеку та формувати сучасну модель функціонування галузевої економіки. З огляду на зазначене дисертація має не лише галузеве, а й вагоме соціально-економічне значення.

Запропоновані дисертантом положення щодо удосконалення методів та інструментів регулювання є складовою частиною науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами: «Наукове обґрунтування агротехнологічних рішень регулювання розвитку циркулярної та блакитної економіки в сільському і рибному господарстві для реабілітації військовослужбовців і повоєнної відбудови України» (номер державної реєстрації 0125U001973), в межах якої здобувачем розроблено підходи до галузевого регулювання в Україні та світі, обґрунтовано методичні засади удосконалення механізмів регулювання в рибному господарстві, використано пропозиції до проведення реформи в галузі, класифіковано інструменти державного регулювання рибного господарства в період надзвичайних викликів; «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643), в межах якої здобувачем надано пропозиції в аспекті регулювання розвитку галузі задля забезпечення населення продовольством; «Прикладні рішення регулювання конкурентоспроможності сільського і рибного господарства в системі циркулярної біоекономіки та викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0123U101944), в межах якої аспірантом розроблено заходи регулювання рибного господарства та запропоновано до практичного використання комплексний механізм регулювання підтвердження законності й легального походження риби як складової системи глобальної продовольчої безпеки, перспективні напрями удосконалення інструментів регулювання рибного господарства із застосуванням наданих рішень з обґрунтуванням компенсації збитків галузі рибного господарства узгоджено зі сформованою класифікацією економічних показників для всебічного аналізу промислового флоту Чорного та Азовського морів, знарядь добування (вилову), технологічного обладнання для того, щоб оцінити масштаби збитків заподіяних морському промислому сектору України та кожному окремому суб'єкту промислового рибальства.

З огляду на вказане, дослідження Тишечка Андрія Васильовича, у якому сформовано теоретичні та вдосконалені науково-практичні рекомендації, спрямовані на визначення об'єктивності впливу заходів, інструментів регулювання на формування критеріїв і показників при реалізації методики для оцінки впливу надзвичайних ситуацій на збитки і втрати в сільському та рибному господарстві, а з іншої, свідчить про необхідність

подальшого поглибленого системного дослідження визначеної наукової проблематики та є надзвичайно актуальним.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень підтверджується проведеним автором аналізом наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, логікою та чітко поставленими завданнями, опрацюванням великої кількості статистичних, аналітичних, нормативних матеріалів, спрямованих на забезпечення регулювання рибного господарства в умовах подолання впливу надзвичайних викликів.

Достовірність результатів дисертації підтверджується застосуванням у процесі дослідження комплексу загальнонаукових і спеціальних методів. Так, у процесі виконання роботи було використано сукупність загальнонаукових й спеціальних методів наукового пізнання, які дозволили реалізувати концептуальну єдність дослідження. Для досягнення наукової обґрунтованості результатів дослідження було використано сукупність загальнонаукових і галузевих методів аналізу, що враховували специфіку рибного господарства, технології, кон'юнктуру ринку та сприяли цілісному розкриттю проблематики, зокрема: діалектичний, системний та структурний – у процесі дослідження змістовного обґрунтування механізмів і методів регулювання галузей аграрного сектору економіки; економіко-математичний та логічний – при обґрунтуванні методичного інструментарію для розрахунку індикаторів фінансування заходів з рибогосподарської меліорації механізмів контролю, моніторингу та оцінки ефективності проведених заходів; порівняльний, факторний, статистичний – у процесі систематизації підходів до практичного впровадження прямих і непрямих інструментів галузевого регулювання для рибного господарства, визначенні складових комплексного механізму щодо впровадження системи простежуваності у рибному господарстві України та оцінки заходів адаптації галузі до європейських стандартів відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС для поліпшення вітчизняної рибної політики, внесенні науково-обґрунтованих пропозицій та положень до законопроекту «Про стимулювання економічного розвитку галузі рибного господарства»; опитування, реалізованого у формі анкетування виробників по всій території країни; наукового абстрагування та синтезу – у процесі оцінювання економічно обґрунтованого розміру компенсації збитків, завданих у сфері рибного господарства через застосування оптимальних інструментів регулювання для розподілу серед суб'єктів господарювання за класифікаційними групами.

Емпіричною базою дослідження стали результати наукових досліджень, виконаних здобувачем особисто або за його участю. Дисертантом опрацьовано 194 джерела наукової, статистичної та аналітичної інформації. Результати дисертації було апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах.

Подана до захисту дисертація Тишечка Андрія Васильовича є самостійним, оригінальним і завершеним дослідженням, основні наукові положення, висновки та рекомендації якого є достовірними та достатньою мірою обґрунтованими. Вивчення матеріалів дисертації Тишечка Андрія Васильовича дозволяє констатувати достатній ступінь обґрунтованості її наукових положень, висновків і рекомендацій з використанням коректних методичних засобів та глибокою джерельною літературною базою.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення з дисертацією Тишечка Андрія Васильовича та представлених супровідних документів дозволяє стверджувати, що новизна наукових положень полягає в обґрунтуванні пропозицій та розробленні рекомендацій щодо вдосконалення інструментарію та методів регулювання рибного господарства України.

Сформульовані дисертантом дослідження на основі поглибленого розуміння теоретичних підходів до забезпечення теоретико-методичних положень щодо поглибленого переосмислення сучасної моделі галузевого регулювання, які, ґрунтуються на оцінці впливу регуляторних механізмів на розвиток галузі та забезпечують досягнення балансу між економічною ефективністю, продовольчою безпекою, соціальною стабільністю й екологічною рівновагою. Такий підхід спрямований на формування інтегрованої моделі регулювання в умовах глобальних і надзвичайних викликів на принципах мультифакторності, за участю держави, громад, бізнесу та міжнародних організацій, із застосуванням сучасних інструментів і цифрово-аналітичних методів управління.

Узагальнення, аналіз напрацювань зарубіжних та вітчизняних вчених дозволив оцінити та надати ґрунтовні пропозиції щодо наукових положень з метою обґрунтування взаємодії складових комплексного механізму впровадження непрямого інструменту простежуваності у рибному господарстві України, доповнені оцінкою заходів із гармонізації вітчизняного рибного сектору до європейських стандартів відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. На відміну від існуючих підходів, запропонований підхід враховує добір базових індикаторів запровадження непрямого інструменту регулювання використання водних і рибних біоресурсів шляхом застосування функціональних можливостей єдиної електронної системи в межах інституційної архітектури галузевої економіки та системи цифрового регулювання рибного господарства.

Таке трактування забезпечує логіку та комплексність вивчення інструментів регулювання для розроблення комплексу методичних засад щодо об'єктивізації оцінювання впливу регуляторних заходів та інструментів на формування системи критеріїв і показників у межах реалізації методики визначення збитків і втрат, завданих надзвичайними ситуаціями рибному господарству. На відміну від існуючих підходів, запропоноване бачення враховує широкий спектр застосування механізмів регулювання в умовах становлення моделі

блакитної та циркулярної економіки, сприяє наближенню України до міжнародно визнаних стандартів простежуваності водних біоресурсів у рибогосподарській діяльності, розширює можливості доступу до ринків Європейського Союзу та забезпечує досягнення соціально-економічних ефектів від впровадження сучасної цифрової системи галузевого регулювання.

Запропоновані дисертантом методичні підходи щодо визначення й наукового обґрунтування стратегічних орієнтирів задоволення внутрішнього попиту на рибу та рибну продукцію національного походження на підставі комплексного дослідження розвитку галузі у 1990–2024 рр., що охоплює аналіз виробничої динаміки та зовнішньоторговельних потоків. На відміну від чинних підходів, запропоноване бачення ґрунтується на використанні системи показників, здатних ретельно і поглиблено характеризувати потенціал галузі та визначати місце України у структурі сучасного ринку риби.

Дисертантом наведено концептуальну основу функціонування інструментів регулювання рибного господарства, який у дисертації сформовано з урахуванням трьох базових концептуальних парадигм, зокрема командно-адміністративної, ринкової, співуправлінської. Така інтеграція дає змогу поєднати механізми ліцензування і централізованого контролю, інструменти квотування, ринкового стимулювання та екологічного ціноутворення, а також форми залучення рибалок і громад до процесів управління. Авторське бачення шляхів удосконалення регуляторних інструментів і державної підтримки рибного господарства узгоджується з чинними законодавчими змінами воєнного періоду, зокрема із Законом України № 2142-IX, і спрямоване на досягнення економічного зростання на засадах ресурсозбереження. Запропоноване методичне забезпечення оцінювання економічно обґрунтованого розміру компенсації збитків, завданих рибному господарству, що базується на застосуванні оптимальних інструментів регулювання для розподілу компенсаційних виплат між суб'єктами господарювання, згрупованими за визначеними класифікаційними ознаками, з урахуванням розрахунку орієнтовних витрат на вилов водних біоресурсів в акваторіях Азовського та Чорного морів. Наданий науковий підхід формує передумови для вдосконалення регуляторних механізмів оцінки збитків, завданих у прифронтових регіонах, та їх практичного застосування в перехідний період до мирного розвитку і в системі соціально-економічного повоєнного відновлення.

У результаті глибокого аналізу предмету проведеного дослідження дисертантом сформульовано переконливі теоретичні висновки.

Практичне значення й впровадження результатів дослідження. Основні положення, викладені в дисертації, доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які підлягають широкому застосуванню як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. Практичне значення отриманих результатів

полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних положень, методичних підходів і висновків щодо удосконалення, розроблення та реалізації заходів щодо запровадження інструментів і методів регулювання рибного господарства України. Достовірність отриманих результатів засвідчують відповідні розробки Тишечка Андрія Васильовича, які мають практичне значення і знайшли своє застосування в діяльності окремих установ, що підтверджено відповідними довідками про впровадження, зокрема у роботі: Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури» Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, де на практиці використовуються методичні засади щодо оптимізації механізмів державного регулювання галузі в умовах надзвичайних ситуацій, формуванні підходів до адаптації галузевої політики до пріоритетів сталого розвитку, інтеграції принципів циркулярної економіки та екологічної безпеки, концептуального обґрунтування необхідності розроблення спеціальних державних програм підтримки суб'єктів господарювання як в рибальстві, так і в аквакультурі, в періоди надзвичайних викликів, внесення науково-обґрунтованих пропозицій та законодавчих ініціатив, зокрема положень законопроекту «Про стимулювання економічного розвитку галузі рибного господарства» в частині сприяння інституційному зміцненню, дерегуляції та цифровізації управлінських процесів в даних умовах (довідка № 02-08/142 від 16.05.2025 р.); Асоціації «Укррибспілка» при розробленні пропозицій, які спрямовані на проведення реформи в рибному господарстві України й покладені в основу проекту Державної стратегії розвитку галузі рибного господарства до 2030 року для удосконалення галузевої державної політики, зменшення імпортозалежності галузі та організації умов до залучення інвестицій, збалансування інтересів виробників, споживачів, держави, а також при наданні наукових рекомендацій у процесі створення Єдиної державної електронної системи управління галуззю «єРиба» в епоху цифровізації та діджиталізації з акцентом на оснащення риболовних суден засобами дистанційного контролю й встановлення законодавчих вимог до рибоприймальних пунктів як дієвого інструменту регулювання для удосконалення обліку виловлених риби та водних біоресурсів і продукції з них з метою гарантування продовольчої безпеки держави в умовах надзвичайних викликів (довідка № 35 від 04.05.2023 р.); Державної установи «Виробничо-експериментальний Дніпровський осетровий рибовідтворювальний завод імені академіка С. Т. Артющика», де на практиці використовуються запропоновані пропозиції щодо регулювання підтвердження законності походження водних біоресурсів для забезпечення глобальної продовольчої безпеки та акцентовано увагу на базових методичних засадах удосконалення державної підтримки у галузі рибного господарства в аспекті регулювання розвитку рибного господарства задля забезпечення населення продовольством (довідка № 104 від 04.07.2023 р.).

Теоретичні положення та практичні результати дослідження впроваджено в навчальний процес Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема, у навчальні програми дисциплін для ОС «Бакалавр», навчальної дисципліни «Економіка рибогосподарських підприємств» та для ОС «Магістр», навчальної дисципліни «Економіка рибогосподарської галузі та менеджмент у рибництві» спеціальності Н5 «Водні біоресурси та аквакультура» (акт від 19.06.2025 р.), для ОС «Бакалавр», навчальних дисциплін: «Міжнародний аграрний бізнес», «Міжнародна економічна діяльність України», «Європейські студії», «Моделювання агрополітичних рішень за допомогою Агмемод», «Спільна аграрна політика ЄС», «Кон'юнктура світових аграрних ринків» та для ОС «Магістр», навчальних дисциплін: «Глобальна економіка», «Міжнародна торговельна політика», «Аграрна політика», «Циркулярна економіка та ризики глобальної нестабільності» спеціальності С1 «Економіка та міжнародні економічні відносини» спеціалізації С1.01 «Економіка» (акт від 10.07.2025 р.).

Відтак, теоретичні положення, методичні розробки та практичні результати дисертаційного дослідження дають підстави зробити висновок, що дисертація характеризується науковою новизною та практичною спрямованістю.

Повнота викладення в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації Тишечка Андрія Васильовича, є теоретично обґрунтованими та повною мірою висвітлені у наукових працях здобувача. Основні положення дисертації опубліковано у 21 праці, з яких 5 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 6 методичних рекомендацій, 10 тез наукових доповідей.

Дисертаційне дослідження виконано автором самостійно, із забезпеченням наукової автономії у формування концептуальних положень, методичного інструментарію та отриманні результатів. Усі наукові висновки, рекомендації та пропозиції, викладені в роботі, є результатом особистих досліджень здобувача та відображені в його публікаціях. Із наукових праць, які опубліковано у співавторстві, у тексті дисертації використано лише ті фундаментальні ідеї, методичні підходи та результати, що належать безпосередньо автору та підтверджують його особистий внесок у розвиток досліджуваної проблематики.

Основний зміст роботи. Зміст дисертації Тишечка Андрія Васильовича відповідає меті та завданням дослідження. Робота включає анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Зміст роботи викладено стисло, логічно, аргументовано. Логічна структура побудови змісту дисертації засвідчує високий професійний рівень дисертанта. Матеріал викладено послідовно і відповідно до завдань

та структури дисертації. Обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, наукову новизну, практичне значення одержаних результатів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, як із погляду сучасних науково-теоретичних досліджень, так і з позицій практичної реалізації, є достатнім.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Відзначаючи змістовність та наукову цінність проведеного дослідження, обґрунтованість основних положень, висновків і рекомендацій, не можна, водночас, залишити поза увагою окремі дискусійні положення:

1. У дисертації значну увагу приділено теоретичному обґрунтуванню інструментів регулювання рибного господарства, зокрема на с. 35–49, де систематизовано також і методи впливу держави на галузь. Водночас, робота мала б ще більшу практичну значущість, якби автор більш детально розкрив інструменти їх імплементації в умовах сучасних викликів, зокрема в контексті воєнного стану та післявоєнного відновлення.

2. Дисертантом задекларовано комплексний підхід до регулювання рибного господарства України, однак у низці положень, зокрема у вступі та розділі 1, простежується певна декларативність формулювань без достатнього рівня їх теоретичного поглиблення та критичного осмислення існуючих наукових підходів. Очевидно, що такі пропозиції потребують поглибленого наукового обґрунтування та доведення.

3. Автором використано значний масив нормативно-правових актів, проте їх аналіз має переважно описовий характер. Дисертація виграла б щодо положень наукової новизни, якби було здійснено їх системну оцінку з позицій ефективності реалізації в регулюванні рибного господарства та впливу на результати функціонування галузі.

4. У дослідженні сформульовано низку організаційно-економічних заходів щодо удосконалення державного регулювання галузі (с. 150–170). Водночас, доцільно було б деталізувати механізми їх фінансового забезпечення, включаючи джерела фінансування та оцінку бюджетного навантаження.

5. У дисертації приділено увагу міжнародному досвіду регулювання рибного господарства (с. 130–152). Водночас робота мала б більшу аналітичну глибину, якби автор запропонував поетапну адаптацію цього досвіду до українських реалій, з урахуванням економічних і фінансових викликів.

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно констатувати, що наявні в дисертації дискусійні положення, значною мірою, характеризують авторський підхід до удосконалення інструментів і методів регулювання рибного господарства України в період надзвичайних викликів й не знижують її загальної позитивної оцінки.

Загальний висновок. Дисертація Тишечка Андрія Васильовича на тему: «Регулювання рибного господарства України в умовах надзвичайних викликів» є самостійним, завершеним дослідженням, в якому запропоноване нове вирішення важливого наукового завдання, яке полягає обґрунтуванні науково-методичних основ, теоретичних положень і розробленні комплексу практичних заходів щодо вдосконалення інструментарію регулювання рибного господарства, що здійснюється на основі трьох концептуальних парадигм із урахуванням принципів командно-адміністративної моделі, яка характеризується ліцензуванням, контролем та ринковою моделлю, що передбачає застосування індивідуальних квот, торгівлю квотами, механізмів екологічного ціноутворення та ринкових стимулів рибальства, а також моделі співуправління, що ґрунтується на залученні рибалок і громад до процесів регулювання з урахуванням пропозицій щодо авторського трактування шляхів удосконалення інструментів регулювання та державної підтримки рибного господарства.

Дисертація виконана на високому теоретико-методичному рівні, має наукове та практичне значення. Матеріал дисертації викладено логічно і послідовно, результати дослідження є достовірними, твердження автора є аргументованими та повною мірою обґрунтованими. Публікації висвітлюють основні результати проведеного наукового дослідження. Тема та зміст дисертації Тишечка Андрія Васильовича відповідають вимогам до написання такого виду робіт.

Зважаючи на актуальність вирішених у дисертації завдань, отриманих наукових висновків, теоретично обґрунтованих принципових наукових положень, використаних сучасних методів наукових досліджень та підтвердженої значимості можна стверджувати, що дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Тишечко Андрій Васильович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензентка директорка навчально-наукового інституту неперервної освіти, професорка кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування України, докторка економічних наук, професорка Юлія НЕГОДА